

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

NEAPIBRĖŽIAMIEJI LAIKO PRIEVEIKSMIAI

KAŽKADA IR KADA NORS: REIKŠMĖS SANTYKIS IR VARTOSENĄ

ESMINIAI ŽODŽIAI: neapibrėžiamieji laikorieveiksmai, įvardiniairieveiksmai arba įvardis kaip proforma, adverbialai, neapibrėžtumo rodiklis.

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariamas *kažkada* vartojimo sferos plėtimasis pereinant nuo tradicinio modelio, skirto nusakyti neapibrėžtu praeities momentu vykusio (faktyvaus) veiksmo laikui, link mažiau įprasto modelio, kai *kažkada* pasirenkamas ateityje galimai vyksiančio (irealaus) veiksmo laikui, tradiciškai apibūdinamamrieveiksniu *kada nors*, nusakyti. Martino Haspelmatho (1997) atliktas tipologinis neapibrėžiamųjų įvardžių, apimančių ir įvardinės kilmėsrieveiksnius (PRO-ADVERBS), implikacinių universalijų tyrimas rodo, kad *kažkada* pasirenkant irealaus veiksmo laikui apibūdinti pažeidžiamas bendradarbiavimo su pašnekovu principas (angl. *the cooperative principle*; plg. Grice 1975). Kita vertus, tokį pasirinkimą vis dėlto tenka sieti ir su bendru neapibrėžtumo rodiklių reikšmių ir funkcijų kaitos polinkiu – gretiminę poziciją implikacinių universalijų žemėlapyje užimančių neapibrėžtumo rodiklių reikšmės perimamumo tam tikra kryptimi galimybe (plg. Haspelmath 1997: 63).

ĮVADAS

Prieveiksnių *kažkada* ir *kada nors* vartoseną iš pirmo žvilgsnio atrodo pagrįsta kontrastiniu laiko situacijų išdėstymu (praeitis–ateitis)¹. Pastaruoju metu vis dažnėjantisrieveiksniu *kažkada*, nusakančio laiko situacijos ateityje neapibrėžtumą, rinkimasis vietoj

---

¹ Plg. vienoje interneto svetainėje randamą pastabą: „*kada nors* vartojama ateičiai apibrėžti, o *kažkada* – praeičiai. *Kada nors būsiu turtingas; kažkada buvau turtingas*“ (<https://vaistininkouzrasai.lt/skaitytoju-klausimai/pastaba-kada-nors-vartojama>; žiūrėta 2020-12-29). Įdomu tai, kad šios svetainės tekstuose esantys *kažkada* ir *kada nors* tinkamai žymi praeities ir ateities skirtį, todėl kalbinis pamokymas laikytinas tam tikra svetainės reklama.

laukiamo *kada nors* rodo, kad nyksta kalbančiųjų suvokimas, jog šis laikorieveiksmais skirtas tik praeities situacijoms apibūdinti, pgl.:

- 1) *Kažkada* parašysiu knygą apie tai, su kokiais žmonėmis yra tekę gyvenime dirbti.²
- 2) mažai tikėtina, kad tokios kompiuterinės sistemos *kažkada* veiks geriau, nei sugeba žmogus <...>.³
- 3) Būtina <...> pasakyti *kažkada* „Stop“.⁴
- 4) jei galvojame apie ekonomikos padėtį čia ir dabar, o ne *kažkada* po 10 metų, tai svarbiausi ją lemiantys veiksniai <...> yra vartotojų lūkesčiai bei jų nulemta vartojimo prekių ir paslaugų paklausa.⁵
- 5) Karjera nėra procesas, kuris prasidės *kažkada* po studijų baigimo.⁶
- 6) Teatras yra momentinis menas, jis neišlieka. <...>. Todėl visi scenos menininkai – dainininkai, aktoriai, režisieriai – jeigu jau yra pripažįstami, tai čia ir dabar, o ne *kažkada* po mirties.⁷
- 7) Tuos pinigus galima panaudoti ir <...> paramai vaikams kitomis priemonėmis. Ne bandant paremti tuos, kurie tik gimė *kažkada* kitais metais, bet žiūrint iš tiesų, kur yra socialinių problemų, kokios reikia finansinės paramos.⁸

Lietuvių kalbos norminimo darbuose daug dėmesio tebeskirama neapibrėžiamųjųrieveiksmių (tarp jų ir *kažkada*, *kada nors*) samplaikų su *tai* vartojimo klaidoms⁹. Nors tokių samplaikų vartojimas nebėra intensyvus, jų pavyzdžiai svarbūs kitu aspektu – jie ryškina įprastus *kažkada* vartojimo kontekstus. Kalbotyros darbuose pastabų apie *kažkada* ir *kada nors*

---

² <https://www.15min.lt/max/naujiena/verslas/versmes-sanatorijos-direktore-apie-135-atsaukimus-per-savaite-keista-nes-pas-mus-tikrai-saugiau-nei-uzeiti-i-parduotuve-1224-1409156> (žiūrėta 2020-12-29).

³ <https://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/snekamoji-kalba-mitai-realybe-ir-tyrimu-galimybės-870672> (žiūrėta 2020-12-29).

⁴ <https://m.delfi.lt/lietuvoje/article.php?id=86384825> (žiūrėta 2021-02-12).

⁵ <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/o-gal-ekonomikos-prognuotojai-ne-taip-jau-ir-klydo/lrinka> (žiūrėta 2020-12-29).

⁶ <http://www.vpvpmc.lt/karjeros-ugdymo-centras/580-karjeros-plano-nauda-siekiant-karjeros-tiksl.html> (žiūrėta 2020-12-29).

⁷ http://www.lkti.lt/apie_mus/knygnas/teatras/gintaro-varno-teatras.html (žiūrėta 2020-12-29).

⁸ <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/macius-apie-10-tukst-euru-mokejima-gimusiam-vaikui-siulymas-galintis-tureti-neigiamu-pasekmiu.d?id=86100285> (žiūrėta 2020-12-29).

⁹ Pgl. <http://www.vlkk.lt/aktualiausias-temos/didziosios-klaidos/zodyno/neteiktini-vertiniai> (žiūrėta 2020-12-29).

reikšmių painiojimo atvejus rasti nelengva, todėl šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti neapibrėžiamųjų laikorieveiksmių *kažkada* ir *kada nors* tinkamo – su jų semantika susijusio – vartojimo galimybes. Tam keliami trejopi uždaviniai: 1) apžvelgti, kokiomis iliustracijomis paremtos šiųrieveiksmių ir jų sinonimų reikšmės pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose: akademiniam *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽe), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (DŽ), *Bendrinės kalbos žodyne* (BŽe)¹⁰ bei *Sinonimų žodyne* (SŽe); 2) aptarti, kaip šių laiko neapibrėžtumo rodiklių gramatinis statusas ir reikšmė aprašomi kalbotyros darbuose; 3) išnagrinėti *kažkada* vartojimo dažnumo pasiskirstymą *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (DLKT) ir *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyne* (SLKT). Straipsnio struktūra atspindi atsakymų į šiuos uždavinius eiliškumą: 1. *Kažkada* ir *kada nors* žodynuose; 2. *Kažkada* ir *kada nors* gramatinis statusas ir semantika; 3. *Kažkada*, *kažin kada* vartojimas DLKT ir SLKT. Teorinės medžiagos apžvalgai bei empirinės medžiagos tyrimui pasitelkiami analitiniai ir lyginamasis metodai.

1. KAŽKADA IR KADA NORS ŽODYNUOSE

Minėtoji *kažkada* ir *kada nors* vartojimo skirtis praeities arba ateities įvykiams apibūdinti išvelgiama DŽ ir BŽe pateiktuose šiųrieveiksmių reikšmės paaiškinimuose ir iliustruojamuosiuose pavyzdžiuose (žr. 1 lentelėje pateiktą žodynuose randamų *kažkada* ir *kada nors* ir galimų jų sinonimų aprašų sugretinimą). DŽ skiriamos dvi *kažkada* reikšmės: „nežinia kada“ ir „seniai“, kurios iliustruojamos praityje vykusių veiksmų pavyzdžiais. BŽerieveiksmių *kažkada*, *kažin kada* vartojimas taip pat paremiamas praeities veiksmu (be reikšmės aprašo). LKŽe esantys *kažkada* ir *kažin kada* siejami vienas kito nuorodomis: *kažkada* reikšmė paaiškinama nuoroda į *kažin kada*, o *kažin kada* – į *nežinia kada* ir *kažkada*. 1 lentelės pavyzdžiuose matyti ne tik SŽe, bet ir LKŽe, iš dalies ir DŽ teikiamosrieveismio *kažkada* sąsajos su neapibrėžtą praeities veiksmo laiką nurodančiais *kažin kada*, *kadaise*, *kadaĩ kada*, *kadaĩs*. Prieveismio *kada nors* reikšmei paaiškinti žodynuose pasitelkiamas apibūdinimas laiko momento pasirinkimu arba (ir) neapibrėžtumu, plg.: *bet kuriuo laiku*

---

¹⁰ DŽ ir BŽe yra norminamieji žodynai, plg. <http://lkiis.lki.lt/lkz-pratarne>, <http://lkiis.lki.lt/lkz-ivadas> ir http://bkz.lki.lt/?pg=bendros_zinios.

(LKŽe), *bet kuriuo neapibrėžtu metu* (DŽ), *neapibrėžtu metu* (BŽe). BŽe *kada nors* vartojimas iliustruojamas išsamiau: šiuorieveiksniu apibūdinamas ne vien ateityje vykšančio veiksmo laikas, bet ir veiksmo praeityje galimybė.

1 LENTELE. *Kažkada, kada nors* ir kai kuriais reikšmės aspektais jiems sinonimiškų laikorieveiksnių pateiktys pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose

	LKŽe	DŽ	BŽe	SŽe
<i>kažkadà</i>	žr. <i>kažin kada</i>	1. nežinia kada: <i>Kažkada jis čia gyveno.</i> 2. seniai: <i>Mes jau kažkada baigėme darbus.</i>	<i>Kažkadà</i> čia buvo parduotuvė.	kadaise
<i>kaži(n) kadà</i>	1. nežinia kada, <i>kažkada: Kažin kadà</i> traukinys ateis, nusibos ir laukti. 2. seniai: <i>Mes jau kažin kada pabaigėm bul'bas kast <...>.</i> labai seniai: <i>Kažin kada</i> bėsu buvus <i>Kupišky.</i> kadaise: <i>Kažin kada</i> ir aš mokėjau šitaip siuvinėt <...>.	kažkada	Àš <i>kažin kadà</i> esu atsidūrusi panašioje situacijoje kaip tu dabar.	–
<i>kadaise</i>	kažkada , seniai, kitados: <i>Tilindis <...> nusišypsojo, prisiminęs, jog ir pats kadaise buvo <...> nenuorama. Kadaise čia buvo girios. <...> Kadaise ir aš gerai dainavau. <...> ♦kadų kadaise kadai kada, labai seniai:</i>	kitados, seniai: <i>Kadaise kitaip gyvenome. Kadaise čia buvo girios.</i>	<i>Kadaise</i> tās krāštas priklaūšē vokiečiams.	ne dabar, seniai praėjusiais laikais: <i>K. čia augo qžuolynas.</i>
<i>kadaĩ kadà</i>		seniai: <i>Kadaĩ kadà tas buvo, nebeatmenu. kadaĩ kādēs, kadaĩ kādžių pro. šnek. seniai: Kadaĩ kādēs sugrįžau. Kadaĩ kādžių tave mačiau.</i>	<i>Taĩ buvo jau kadaĩ kadà.</i>	kadaĩ, kitadōs (<i>Gyveno k. mieste</i>), kitadà, kitàsyk, kitàkart (<i>K. gyvenęs toks senelis</i>), kažkadà , kanakadōs,

	<i>Buvo kadų kadaise poetas Mačys.</i>	kadaĩ kàs <i>prv.</i> seniai, ne dabar: <i>Mūsų kadaĩ kàs nupjovė rugius</i>		seniaĩ, seniaũ (<i>S. čia girių snausta</i>), tvāno mėtais <i>knyg.</i> , kadà kādės <...>. -
kadaĩ(s)	1. žr. kadaise: <i>Tep kadais važinėjo.</i> <...> 2. kada nors : <i>Ir mus visus kadais gi mirsiančius tikrai žinom BPII6.</i>	kadaĩ <i>prv.</i> 1. seniai: <i>Kadai tavęs laukiu. Jau jis kadai namie.</i> <...> 2. kadaise: <i>Augo miškas čia kadaise.</i>	<i>Àš kadaĩs šventaiĩ tikėjau mėile.</i>	<i>kadaĩ</i> <i>prv.</i> → <i>kadaise</i>
kitadà	seniau, kitą kartą, kitados: <...> <i>dvylika hadynų, kurios kitada ilgos, kitada trumpos yra BPI 232. Slogą uždest mumus kitada Mž 290.</i>	<i>prv.</i> kitą kartą, kadaise: <i>Kitada gyveno toks žmogus</i>	<i>Negalėsiu ateĩti nei tadà, nei kitadà.</i>	-
kitadòs	1. kitada: <...> <i>Gyveno kitados karalius.</i> <...> 2. kartais: <i>Kitados jis nė pats nežino, ko norĩs</i>	kitada	<i>Kitadòs šiojė viėtoje bũvo sėnos kapinaitės.</i>	-
kada nòrs	bet kuriuo laiku: <i>Ir tu atvažiuok kada nors.</i> J. Jabl.	bet kuriuo neapibrėžtu metu: <i>Kada nòrs gal susitiksim. Ateik kada nòrs.</i>	neapibrėžtu metu: <i>Aĩ kada nòrs ėsate pĩrkęs ką nòrs internetė? Àš taiĩ nòriu dár kada nòrs nuvỹkti ĩ Parỹzių. Taiĩ galingiáusias kada nòrs susprogdĩntas užťaitas.</i>	-

Taigi, DŽ pateikiami pavyzdžiai teikia tik kontrastiškai suvokiamą (neapibrėžtas laikas praeityje : neapibrėžtas laikas ateityje) *kažkada* ir *kada nors* vartojimą; BŽe šių laiko neapibrėžtumo rodiklių reikšmės spektras pristatomas išsamiau: *kažkada* siejamas su tikromis (faktinėmis) praeities situacijomis, o *kada nors* – ne tik su ateityje vyksiančio, bet ir su tam tikroje laiko atkarpoje galimai vykusio veiksmo momentu.

Prieš pradėdant kalbėti apie šių žodžių gramatinį statusą ir semantiką svarbu aptarti, su kuriomis veiksmažodžių modalumo ir nuosakos kategorijomis yra susiję minėtieji tikrovėje vykusio (faktyvaus) veiksmo ir galimo (nefaktyvaus) veiksmo apibūdinimai. Faktyvius (realius / įvykusius) veiksmus paprastai nusakome episteminio (vertinamojo¹¹) modalumo veiksmažodžiais. Nuosakos kategorijos požiūriu jie siejami su tiesiogine nuosaka: „Episteminis modalumas yra susijęs su žmonių žiniomis apie pasaulį <...>. Episteminiai predikatai modifikuoja teiginius, kuriuos galima vertinti teisingumo požiūriu, o šios operacijos rezultatas taip pat yra teiginys, kurio teisingumą galima nustatyti“ (Holvoet, Judžentis 2004: 82, 85). Nefaktyvius veiksmus nusakome deontinio (irealiojo¹²) modalumo veiksmažodžiais. Nefaktyvūs deontinio modalumo veiksmažodžiai pasirenkami perteikiant su ateitimi – ketinimais, raginimais, liepimais, poreikiais – susijusius veiksmus: „Deontiniu modalumu – skirtingai nei episteminu – apibūdinami ne teiginiai, o abstrakčios propozicijos, reiškiančios kokių nors subjektų veiksmus arba poelgius“ (Holvoet, Judžentis 2004: 83). Modalumo požiūriu išskirtinis yra būsimasis laikas¹³. Juo nusakomi ateities veiksmai, todėl šio laiko veiksmažodžių formomis „reiškiami teiginiai kalbėjimo momentu nėra verifikuojami: išsipildyti, todėl ir būti patikrinti, jie gali tik tam tikru momentu ateityje“ (Holvoet, Pajėdienė 2004: 123). Ateitis yra siejama su ketinimais¹⁴, kurie paprastai pateikiami kaip planai, nes suprojektuotų ateities įvykių seka gali būti suardyta, ir prognozuojamas įvykis gali neįvykti. Todėl būsimų dalykų įvardijimas negali būti siejamas vien su laiko raiška – ateities dalykai turi ir numatymo (pranašavimo) elementą, ir tam tikrą su modalumu susijusią

---

¹¹ Plg. Vladimiro Plungiano teikiamą vertinamojo modalumo apibrėžtį: „tai kalbėtojo teikiamas situacijos tikroviškumo (ar tikėtino laipsnio) vertinimas“ (Plungian 2011: 192).

¹² V. Plungiano teigimu, kognityviniu ir komunikaciniu požiūriu vienomis svarbiausių reikšmių laikytinos irealiojo modalumo reikšmės, vartojamos nusakant irealias situacijas – „kai modaliniai rodikliai apibūdina tam tikrą „alternatyvų pasaulį“, pranešimo metu egzistuojantį kalbėtojo sąmonėje“ (Plungian 2011: 193).

¹³ Daugiau apie būsimąjo laiko sampratos problematiką bei nuorodas į literatūrą žr. Holvoet, Pajėdienė 2004: 122–124.

¹⁴ Apie ketinimų interpretaciją žr. Lyons 1993: 814tt.

reikšmę (plg. Lyons 1993: 677). Lietuvių kalboje būsimojo laiko veiksmažodžių formomis reiškiamus teiginius¹⁵ galima laikyti modalumo požiūriu nežymėtais (plg. Holvoet, Pajėdienė 2004: 123).

2. KAŽKADA IR KADA NORS GRAMATINIS STATUSAS IR SEMANTIKA

2.1. Kalbotyros darbuose *kažkada* ir *kada nors* (ir jų variantai bei sinonimai¹⁶) gali būti apibūdinami kaip priklausantys trims skirtingiems gramatiniams poklasiams –rieveiksmių (plg. Senn 1966; Ulvydas 1971, 2006; Paulauskienė 1976; Forssman 2003), adverbialų (plg. Makauskaitė 2016, 2019) arba neapibrėžiamųjų įvardžių (plg. Haspelmath 1997). Šiuos klasifikavimo nevienodumus lemia tiriamosios medžiagos grupavimo apimtys pobūdis.

Tradiciškai įprastà *kažkada* ir *kada nors* skirtis savarankiška kalbos dalimi laikomamrieveiksmiui, kuriam būdingas „leksinės reikšmės savarankiškumas“ (plg. Ulvydas 1971: 425; 2000: 1; 2006: 410), yra grindžiama funkcija rodyti „veiksmažodžiu išreikšto veiksmo ar būsenos aplinkybes“ (plg. Ulvydas 2006: 410). Adverbialo sąvoka pasirenkama aprašant skirtingos kilmės (darybos) tipų laiko reikšmės priemones¹⁷. Indrės Makauskaitės atliktame dabartinės lietuvių kalbos laiko adverbialų pozicinių galimybių tyrime adverbialams priskiriami „laikorieveiksmai ir formaliairieveiksmais nelaikomi jų semantiniai atitikmenys, taip pat beveik suprieveiksmėję žodžiai ar žodžių junginiai“ (Makauskaitė 2019: 76). Atkreiptinas dėmesys, kad Antanas Smetona ir Aurelija Usonienė, autoriai, pirmieji prakalbė apie poreikį skirti adverbialų klasę aprašant kai kuriuos lietuvių kalbos reiškinis¹⁸, pabrėžia, kad semantinė–funkcinė adverbialų klasė „nėra tapatinama surieveiksmais kaip tradicine kalbos dalimi gramatikoje ar aplinkybėmis kaip tradicine sakinio dalimi sintaksėje“ ir tokiu pasirinkimu „nėra kvestionuojamas aptariamų kalbos reiškinių statusas kalbos dalių ar sakinio dalių požiūriu“ (Smetona, Usonienė 2012: 124).

---

¹⁵ Plg.: „Lietuvių kalba turi nuo modalinės sistemos ryškiai atskirtas laiko formas, todėl deiktinio laiko kategorijai priskirtinos trys vertės – esamasis, būtasis, būsiamasis laikai“ (Holvoet, Pajėdienė 2004: 124).

¹⁶ Plg. kalbotyros darbuose nurodomus *kažin kada*, *kažin kuomet*, *kažkuomet*, *kuomet nors* (Ulvydas 1971: 454; 2000: 30) ar *kažkadais*, *kaži(n) kada*, *kaži(n) kuomet* ir *kuomet nors* (Makauskaitė 2019: 77, 91, 107, 108).

¹⁷ Apie lietuvių kalbos laiko raiškos priemonių, laikytinų adverbialais, semantinius tyrimus žr. Makauskaitė 2016.

¹⁸ Žr. Smetona, Usonienė 2012: 124, 128–131, 136.

Svarstant tinkamo *kažkada* ir *kada nors* pasirinkimo galimybes svarbu atsižvelgti ir į tipologinius tyrimus. Šiems lietuvių kalbos neapibrėžtumo rodikliams specialaus dėmesio skiriama Martino Haspelmatho darbe *Indefinite Pronouns* (1997), kuriame pristatomi 140 kalbų neapibrėžiamųjų įvardžių implikacinių universalijų tyrimo rezultatai. M. Haspelmathas įvardžio sampratą vartoja ne vien etimologine (PRO-NOUN), bet ir platesne – pradinės formos (PRO-FORMA) – prasme, kaip terminą, apibūdinantį įvairius įvardinės kilmės darinius, tarp jų ir įvardiniusrieveiksnius (angl. *pronominal adverbs*; plg. Haspelmath 1997: 10–11). Pasirinkimo vertinti *kažkada* ir *kada nors* kaip įvardžiams priskirtinų žodžių visumos vienetus poreikį rodo ir lietuvių kalbos gramatiniuose aprašuose, kur šie žodžiai bei jų sinoniminiai ar darybiniai variantai pristatomi kaiprieveiksmai, pabrėžiama įvardinė kilmė, samplaikinis susidarymo iš kelių įvardžių būdas ir pateikiami kiti panašūs apibūdinimai (plg. Senn 1966: 313; Paulauskienė 1976: 202, 204; Valeckienė 1979: 130¹⁹; Kniūkšta 2001: 161²⁰; Forssman 2003: 284). Prieš pereinant prie Haspelmatho tyrime išryškintų *kažkada* ir *kada nors* (ir jiems sinonimiškų variantų) reikšmės ir vartojimo galimybių svarbu paminėti ankstesniuose (Ulvydas 1971, 1985) ir naujausiuose (Forssman 2003; Makauskaitė 2019) lituanistinės medžiagos tyrimuose pateikiamus šių laiko neapibrėžtumo rodiklių reikšmės apibūdinimus.

2.2. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (LKG) pateiktamerieveiksnių reikšminių grupių apraše *kažkada*, *kažkuomet*²¹ ir *kada nors*, *kuomet norint* yra priskiriami aplinkybinių laikorieveiksnių, žyminčių „dabartį ar šiaip bendrąsias laiko sąvokas“ (Ulvydas 1971: 454; 2000:

---

¹⁹ Adelė Valeckienė (1979: 131–133) aptaria *kada* etimologijas, taip pat mini ir *kartuūta* „kada nors“ (ten pat, 130), kuris LKŽe šia reikšme iliustruojamas tarminiais pavyzdžiais (plg.: *Kartunta gal ir aš būsiu laimingas; Kartuūta tu paprašysi manęs*).

²⁰ Plg.: „Dabar pamirštama nežymimųjų įvardžių ir juos atitinkančiųrieveiksnių įvairovė ir pradedama tenkintis vien formomis su *kaž-*: *kažkas, kažkoks, kažkada*... A. Vienuolis formas su *kaž-* ir *kažin* vartoja taip, kaip įprasta gyvojoje kalboje – kai pasakomas vienas koks nelabai aiškus dalykas: <...>. Kur kalbama apie vieną iš kelių nežinomų dalykų, rašytojas subtiliai parenka kitą žodį: <...> *Kiekvienas prisiminė, kad ir jam kada nors* (anksčiau ar vėliau) *reiks mirt* (R II 84). Iš dabartinės literatūros galėtume pririnkti šimtus sakinių, kur ir tokiais atvejais jau kišami *kažkoks* ir *kažkada*. Apsivėlusios reikšmės žodžio *kažkada* A. Vienuoliui iš viso nereikia, – neapibrėžtą praeities laiką jis nusakorieveiksmais *kadaise* ir *kitados* <...>“ (Kniūkšta 2001: 161).

²¹ Plg. LKG nuorodą, kad „bendresnę praeities reikšmę“ turirieveiksmai „<...> *kadaise*, <...>, *kitada*, *kitados* <...>“ (Ulvydas 1971: 455; 2000: 31).

---

30)²², pogrūpiui, nors teiginį paremti turintys pavyzdžiai to nerodo: *kažkada* iliustruojamas sakiniiais su būtojo laiko, o *kada nors*, *kuomet norint* – sakiniiais su būsimojo laiko veiksmažodžių formomis, plg.:

8) ***Kažkuomet*** <...> užmynė ant numesto dalgio <...>.

9) ***Kažin kada*** ir aš mokėjau šitaip siuvinėt <...>.

10) ***Kada nors*** aš tau papasakosiu apie Damulienę.

11) ***Vis kuomet norint*** turės paleisti <...>.

Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje (DLKG) matyti tokio aprašymo patikslinimas: „dabartį ar šiaip bendrąsias laiko sąvokas“ nurodančių aplinkybiniųrieveiksmių pogrūpyje beminimas tik *kada nors*, o praeitį nurodančiųrieveiksmių pogrūpyje – iš jau minėtų nurodomas tik *kadaise*²³ (plg. Ulvydas 2006: 426).

Naujausiuose tyrimuose atkreipiamas dėmesys į šių žodžių deiktiskumą. Bertholdas Forssmanas (2003: 51, 264) *kažin kada / kažkada / kažkuomet* „irgendwann“ (aprašymo kontekstas leidžia manyti, kad ir *kada nors*²⁴) priskiria punktiniams, bet nedeiktiniams²⁵ neapibrėžiamiesiems laikorieveiksmais, o I. Makauskaitė (2019) – deiktiniams laiko adverbialams. Vertinimo skirtumai sietini su medžiagos tyrimo būdų nulemta deiktiskumo apibrėžtimi: pirmuoju atveju – morfosemantiniamerieveiksmių sistemos apraše – tiriamieji elementai vertinti kaip anaforinė (t. y. savo vietą bendrame diskurso suvokime turinti) nuoroda, o antruoju – pagal aprašomų elementų semantiką realiame diskurse arba subjektyviąją deiksę²⁶. Laiko adverbialus aprašant pagal trinarį – deiktinės, intrinsinės ir

---

²² Dar plg. kitame darbe samplaikai *kuomet norint* netinkamai priskirtą reikšmę „bet kada“, iliustruojamą sakiniu *Oi, klius jam nuo manęs kuomet norint* (Ulvydas 1974: 23; 2000: 320).

²³ Plg. *Грамматика литовского языка* pateiktą vertimą į rusų kalbą: *kada nors* „когда-либо“, *kadaise* „некогда, когда-то“ (Ulvydas 1985: 341).

²⁴ *Kada nors* priskyrimas šiai punktinių nedeiktinių neapibrėžiamųjųrieveiksmių grupei numanomas iš vokiečių kalba nurodomos reikšmės, plg.: *kadanorint* (*kadanonts*, *kadanorīs*, *kadanōrs*) „irgendwann“ (Forssman 2003: 200). Čia galima prisiminti Alfredo Senno (1966: 313) teikiamus aptariamųrieveiksmių vertimus, plg.: *kažkada*, *kažkuomet*, *kaž(n) kada*, *kaži(n) kuomet* verčiama ‘irgendwann einmal, vor langer Zeit einmal, wer weiß wann’, o *kada nors* – ‘je, einmal’.

²⁵ B. Forssmano teigimu, nedeiktiniai laikorieveiksmai žymi pasaulio pažinimu grindžiamą absoliučią poziciją, kurią galima klasifikuoti kaip ankstesnę, vėlesnę ar sutampančią su nurodytu atskaitos laiku, arba žymi poziciją, kurioje veiksmo laikas sąmoningai laikomas atviru arba nesvarbiu (plg. Forssman 2003: 51).

²⁶ Apie deiksę ir anaforą dar plg. Lyons 1993 [1977]: 673tt; Levinson 1983: 54–55.

ekstrinsinės laiko referencijos – modelį, deiktiniams adverbialams buvo priskirti nuo stebėtojo pozicijos priklausantys laiko konceptai (plg. Makauskaitė 2019: 12, 37, 39, 40).

I. Makauskaitė (2019: 82) adverbialą *kažkada* vadina daugiazoniu²⁷: juo gali būti nusakoma tolimesnė praeitis, nežinomas laikas praeityje bei ateityje. Tyrėja adverbialą *kada nors* apibūdina kaip galintį nurodyti nežinomą laiką praeityje ir ateityje, kuriuo realizuojami leksiniai konceptai NEŽINOMAS LAIKAS PRAEITYJE ir NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE, bet daugiazoniu jo nevadina (plg. Makauskaitė 2019: 91, 107–109, 228–229). Remdamasi DLKT užfiksuotos vartosenos pavyzdžiais, autorė teigia, kad ir *kada nors*, ir *kažkada* būna pasirenkami leksiniams konceptams NEŽINOMAS LAIKAS PRAEITYJE ir NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE²⁸ perteikti, o adverbialais *kažkada*, *kažkuomet* (kaip ir adverbialais *kadaise*, *kitados*, *kitąkart*, *kitąsyk*, *seniai* ir *senokai* bei jų variantais) dar gali būti realizuojamas ir leksinis konceptas TOLIMA PRAEITIS (plg. Makauskaitė 2019: 230–231). Taigi, naujausiame tyrime pateiktas *kada nors* semantinių galimybių apibūdinimas atitinka įprastą vartoseną (kuri atspindima ir BŽe pateiktuose pavyzdžiuose), o *kažkada*, *kažkuomet* ir jų variantų reikšmės aprašai skiriasi. Tai skatina pažvelgti ne vien į DLKT pasitaikančius paskirus *kažkada* vartojimo atvejus pasirenkamam leksiniam konceptui NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE realizuoti, bet ir nustatyti santykinį tokių atvejų dažnumą tiek visame tekstyne, tiek jo dalyse (žr. šio straipsnio 3 sk.).

2.3. Martino Haspelmatho (1997) atliktas tipologinis neapibrėžiamųjų įvardžių implikacinių universalijų tyrimas leidžia pamatyti skirtingose kalbose įvardžiais kaip proformomis išreiškiamo neapibrėžtumo sistemas ir prognozuoti neapibrėžiamųjų įvardžių raiškos keitimosi galimybes²⁹. M. Haspelmatho teigimu, neapibrėžiamiesiems įvardžiams būdingą rūšinį pobūdį (angl. SERIES) lemia du dėmenys: ONTOLOGINĘ KATEGORIJĄ nurodantis kamienas (šiuo atveju tai būtų laiko kategoriją žymintys *kada* ir *kuomet*, plg.: ***kada nors***,

---

²⁷ Pagal Renaato Declercko pasiūlytą ketveriopo laiką nurodančių adverbialų skirstymo modelį (plg. Declerck 2006: 590), adverbialas, kuriuo gali būti nusakomas laikas tarpas dabartyje, ateityje ir praeityje, laikomas daugiazoniu (plg. Declerck 2006: 593; Makauskaitė 2019: 85).

²⁸ I. Makauskaitė nurodo, kad šis leksinis konceptas realizuojamas „tais pačiais adverbialais, kuriais gali būti nusakomas ir nežinomas laikas praeityje. Patys savaime šie adverbialai nurodo tik temporalinį neapibrėžtumą ir būtent kontekstas lemia, ar jais nurodoma praeitis, ar ateitis“ (Makauskaitė 2019: 107–108).

²⁹ Apie šį tyrimą žr. Croft 2003: 133–138. Apie proformomis perteikiamo apibrėžtumo ar neapibrėžtumo semantinę ir pragmatinę skirtį žr. Bhat 2007: 201–202.

kuomet nors; *kažkada*, *kažkuomet*) ir šalia esantis afiksas (prefiksas arba postfiksas), atliekantis neapibrėžtumo žymiklio (angl. INDEFINITENESS MARKER) funkciją – tai būtų *kaž(i(n))* arba *nors* / *norįs* / *norint(s)*, plg.: *kada nor(int)s* / *kuomet nor(int)s*, *kaž((i)n)kada*, *kaž(i)n)kuomet* (Haspelmath 1997: 21–22). Neapibrėžiamieji įvardžiai gali būti susiję su neiginio, negatyvaus poliariškumo frazėmis, specifiškumo ir nespecifiškumo nuorodomis, kalbančiojo žinojimo ir laisvo pasirinkimo raiška (plg. Haspelmath 1997: 31–52). Aptariamieji lietuvių kalbos laiko neapibrėžtumo rodikliai, sudaryti su *kaž-* ir *nors*³⁰, susiję vartojimo galimybių kontrastu pagrįstu santykiu: dariniams su *kaž-* yra būdinga specifinio, o dariniams su *nors* – nespecifinio neapibrėžtumo raiška (plg. Haspelmath 1997: 38–39). Specifiškumo ar nespecifiškumo nuorodą lemia atitikmens tikrovėje buvimas ar trūkumas: specifinė nuoroda susijusi su atitikmenimis tikrovėje – tai žinojimo arba fakto erdvė; specifiškumo neperteikiančios nuorodos siejamos su *noro* arba *irealiąja* erdve, kuri nusakoma galėjimo, privalėjimo, būsimosios laiko, imperatyvo konstrukcijomis, sąlygos sakiniams ir klausimais (plg. Haspelmath 1997: 108, 109)³¹. Kalbant apie lietuvių kalboje pasirenkamas laiko neapibrėžtumo nuorodas pabrėžtina, kad specifiškumas perteikiamasrieveiksminiais įvardžiais, kilusiais iš veiksmažodžio *žinoti* kamieno: *kažkada* / *kažkuomet* (<-- *kažin kada* / *kuomet* <-- *kas žino kada* / *kuomet*), o nespecifiškumas – kilusiais iš veiksmažodžio *norėti* kamieno³²rieveiksminiais įvardžiais: *kada* / *kuomet nors* (*kada* / *kuomet norįs* / *norint(is)*). M. Haspelmatho teigimu, neapibrėžtumo įvardžiais perteikiama specifiškumo ir nespecifiškumo priešybė gali būti realizuojama daugelyje kontekstų, bet ypač ryškiai pastebima renkantis faktyvaus ir irealaus veiksmo apibūdinimų galimybes (Haspelmath 1997: 39). *Realis* situacijas nusakančiuose kontekstuose pasirenkami tik specifiniai neapibrėžiamieji įvardžiai – tai būtų *kažkada* vartojimas laiko neapibrėžtumui praeityje žymėti. Tam tikruose *irrealis* kontekstuose³³ galimas ir specifinio, ir nespecifinio neapibrėžtumo rodiklio vartojimas.

³⁰ Alberto Rosino teigimu, lietuvių bendrinėje kalboje ir tarmėse vartojami dviejų tipų nežymimieji (daiktavardiškieji ir būdvardiškieji) įvardžiai, sudaromi su *kaž(in)* (prepoziciniu) ir su *nors* (postpoziciniu), tarp kurių egzistuoja ne kontrastinės, bet papildomosios distribucijos santykis (plg. Rosinas 1988: 114–115; 1996: 116). Šio tipo su *kaž-* ir *nors* sudaryti įvardžiai priskiriami egzistavimo ('nebendrumo') įvardžių grupei, turinčiai diferencinį požymį 'nežymimasis' (*indefinite*), nes nurodo ar žymi adresantui nežinomus, neapibrėžtus elementus (plg. Rosinas 1988: 113, 253).

³¹ Apie irealiojo modalumo sritį sudarančias galimybes / būtinybes ir *noro* posrites žr. Plungian 2011: 199–200.

³² Dar plg. Forssman 2003: 200.

³³ Apie terminų *realis* ir *irrealis* reikšmes ir vartojimą nuosakų tipams žymėti žr. Holvoet, Judžentis 2004: 88tt.

Galimybė rinktis arba *kažkada*, arba *kada nors* matyti ir iš kai kurių DLKT sakinių, nusakančių hipotetiškas praeities situacijas, plg.:

- 12) *kai kurios vaikų dainos **kažkada** galėjusios būti svarbia žynių, vaidilų repertuaro dalimi.*
- 13) *Kad apibrėžtas plotas **kažkada** galėjo būti kur kas didesnis, rodytų paminėjimai <...>.*
- 14) *Dabar sunku patikėti, kad žmonės **kada nors** galėjo taip nuostabiai <...> doiveidžiauti.*

Pasak M. Haspelmatho (1997: 41), kai kuriuose *irrealis* kontekstuose dera tik nespecificinis neapibrėžtumo rodiklis. Specificinių neapibrėžiamųjų įvardžių netinkamumą imperatyvo konstrukcijoms M. Haspelmathas (1997: 42) grindžia bendradarbiavimo principo (angl. *the cooperative principle*; žr. Grice 1975) pažeidimu, šiam teiginiui iliustruoti pateikdamas ir lietuviško sakinio variantus su *kada nors* ir *kažkada*³⁴ kaip tinkamo ir netinkamo vartojimo parinktis, plg.:

- 15) (a) *Aplankykite mane **kada nors**.*
- (b) **Aplankykite mane **kažkada**.*

Prašydamas paslaugos neapibrėžtoje ateityje, kalbantysis jai įvardyti turi rinktis *kada nors*. Pasirinkdamas *kažkada* jis nesidalytų su pašnekovu svarbia informacija, nes laiko nuorodą koduotų ne vien kaip neapibrėžtą, bet ir kaip turinčią specifiškumo bruožų (jie būtų suvokiami kaip žinomi kalbančiajam, bet slepiami nuo pašnekovo)³⁵. Pasak M. Haspelmatho, bendradarbiavimo principas taip pat būtų pažeistas neapibrėžiamuosius įvardžius pasirinkus klausiamuosiuose ar sąlygos sakiniuose, nes specificinių neapibrėžiamųjų įvardžių įterpimas juose taip pat sudarytų sąlygas bendradarbiavimo principui pažeisti (Haspelmath 1997: 42, 44). Tokias prašymo situacijas (perteikiamas klausiamaisiais sakiniais) ir žadėjimo arba galimybės situacijas (perteikiamas sąlygos sakiniais)³⁶ būtų galima iliustruoti 15 (a ir b) sakinių perfrazavimu į klausiamuosius ar sąlygos sakinius, plg.:

- 16) (a) *Ar aplankysite mane **kada nors**?*
- (b) **Ar aplankysite mane **kažkada**?*
- 17) (a) *Parodyčiau tą knygą, jeigu aplankytumėte mane **kada nors**.*
- (b) **Parodyčiau tą knygą, jeigu aplankytumėte mane **kažkada**.*

---

³⁴ M. Haspelmathas sakinio variantus cituoja remdamasis Alfonso Pilkos tyrimu (Pilka 1984: 56).

³⁵ Platesnį aiškinimą ir nuorodas į literatūrą žr. Haspelmath 1997: 42. Apie bendradarbiavimo principą bei konvencinę ir nekonvencinę implikatūras dar žr. Satkauskaitė 2011: 29–42.

³⁶ Apie tariamosios nuosakos vartojimą sąlygos sakiniuose ir galimybės reikšmę žr. Holvoet, Judžentis 2004: 99t.

M. Haspelmatho teigimu, kalbančiojo žinojimas yra tas semantinis veiksnys, kuris lemia pasirinkimą identifikuoti neapibrėžiamuoju įvardžiu nusakomą referentą arba jo neidentifikuoti (Haspelmath 1997: 45). Faktyvumas yra susijęs su veiksmo / objekto unikalumu ir žinojimu. Lietuvių *kažkada* (kaip ir kiti *kaž-* porūšio neapibrėžtumo rodikliai) etimologiškai kilęs iš žinojimo klausimą keliančių konstrukcijų: *kaž-* (< *kažin* < *kas žino*³⁷) *kada* (plg. Haspelmath 1997: 275). *Irrealis* situacijų apibūdinimuose veiksmai / objektai siejami su galimai buvusiu, esamu ar būsimu, bet dar nepatvirtintu ar neįvykusi unikalumu (kol objektas dar nėra suvokiamas kaip esantis, jis nėra unikalus, todėl jo savybės yra nspecifinės) ir pasirinkimo galimybe, kuri lietuvių kalboje perteikiama neapibrėžtumo rodikliais, kilusiais iš samplaikų su nefinitinėmis (neasmenuojamosiomis) veiksmažodžio *norėti* formomis³⁸ (plg. Haspelmath 1997: 71, 159).

Neapibrėžiamiesiems įvardžiams būdingas daugiafunkciškumas tam tikrais atvejais lemia ir daugiareikšmiškumą: tos pačios funkcijos (specifiško žinomo, specifiško nežinomo, nspecifiško (irealaus) veiksmo ar objekto nuorodos ir pan.) skirtingose kalbose – kiekvienos kalbos vartojimo galimybių modelis unikalus – gali būti realizuojamos vieno ar kelių porūšių neapibrėžtumo įvardžiais (plg. Haspelmath 1997: 59, 76).

Tam tikrų užsienio kalbų, ypač tų, kurių vartojimas – mokymasis ir mokėjimas – pageidaujamas valstybiniu lygmeniu ir (ar) tampa prestižinis, neapibrėžtumo rodiklių vartosenos modeliai kartais suvokiami kaip pavyzdys. Tai gali būti paskata turimus gimtosios kalbos neapibrėžtumo rodiklių vartojimo modelius išlaikyti (kai tam tikros glaudesnės sąveikos kalbų funkcinės neapibrėžtumo raiškos galimybės sutampa) arba palengva keisti (jei neapibrėžtumo raiškos galimybės skiriasi). Vertinant neapibrėžiamųjų įvardžių (plačiau prasme) su *kaž-* vartojimo bendrinėje lietuvių kalboje tendencijas, galima teigti, kad rusų

---

³⁷ Apie junginio *kas žino* redukcijos variantus žemaičių ir aukštaičių tarmėse arba samplaikinę **kas žinā + nežymimasis įvardis (indefinite pronoun)* kilmę žr. Rosinas (1981: 25–26; 1988: 220–223; 253). Apie dvejopą neapibrėžiamųjų įvardžių kilmę iš KLAUSIAMŲJŲ ĮVARDŽIŲ arba iš BENDRAJĄ ONTOLOGINĘ KATEGORIJĄ ŽYMINČIŲ DAIKTAVARDŽIŲ žr. Haspelmath 1997: 26tt.

³⁸ Apie „dar pralietuvių epochoje iš nežymimųjų įvardžių ir paprastai postpoziciškai einančio veikiamojo dalyvio **nārins*“ pradėjusias formuotis samplaikas, turinčias požymį „nežymimasis“, kaip pozicinį samplaikų, turinčių reikšmę „kažkas“, variantą žr. Rosinas 1988: 223–224.

kalbos neapibrėžtumo rodiklių sistema³⁹ tam tikru laikotarpiu⁴⁰ padėjo išlaikyti šių neapibrėžtumo rodiklių tradicinę – su specifinio nežinojimo nuorodos perteikimu susijusią – vartoseną. M. Haspelmatho sudaryti implikacinių universalijų žemėlapiai rodo sutampančias rusų kalbos neapibrėžtumo rodiklio *-to* ir lietuvių kalbos neapibrėžtumo rodiklio *kaž-* vartojimo galimybių erdves, nes abiejose kalbose šie neapibrėžtumo rodikliai atlieka tas pačias funkcijas (plg. Haspelmath 1997: 71, 273, 275–276). Pasikeitęs užsienio kalbų prioritetiškumas ir siekiamybe (realybe) tampantis anglų kalbos mokėjimas, tikėtina, kažkiek gali skatinti tam tikrus neapibrėžtumo rodiklių (tarp jų ir laiko neapibrėžtumo) vartojimo pokyčius. Tikėtina, kad anglų kalbos *some* porūšio neapibrėžtumo rodikliai, skirti ir specifiškam nežinomam, ir nespecifiškam nežinomam neapibrėžtumui nurodyti, gali⁴¹ kiek skatinti lietuviško *kaž-* eilės neapibrėžtumo rodiklių vartojimo sferos plėtimąsi nuo specifinio nežinomo neapibrėžtumo link nespecifinio nežinomo neapibrėžtumo nusakymo (apie gretiminę poziciją implikacinių universalijų žemėlapyje užimančių neapibrėžtumo rodiklių reikšmės perimamumą tam tikra kryptimi galimybę žr. Haspelmath 1997: 63). *Kažkada* pavartojimą vietoj įprasto *kada nors* gali skatinti ne tik anglų kalbos, bet ir kitų kalbų – lenkų, vokiečių, latvių – pavyzdys. Bet, žinoma, šiai temai reikia atskiro tyrimo.

---

³⁹ M. Haspelmathas pabrėžia, kad rusų kalbos neapibrėžiamųjų įvardžių sistema kiekybiškai ir kokybiškai turtingesnė nei anglų kalbos (Haspelmath 1997: 64–65)

⁴⁰ Apie bilingvizmą sovietinėje Lietuvoje ir galimas atsparumo jam priežastis plg. Toyota 2010: 132–133.

⁴¹ Apie anglų kalbos įtaką neapibrėžiamųjų įvardžių *kažkas* ir *kas nors* reikšmės sferų painiojimui žr. Rosinas 1996: 116.

3. KAŽKADA, KAŽIN KADA VARTOJIMAS TEKSTYNUOSE

3.1. DLKT užfiksuota ne vien *kažkada*, *kada nors*, bet ir jiems sinonimiškų *kažin kada*, *kuomet nors*⁴² vartojimo atvejų (dviejų pastarųjų laiko neapibrėžtumo rodiklių nėra sakininę kalbą perteikiančiose tekstyno dalyse – *Sakytinė kalba* ir *Administracinė literatūra*⁴³), žr. 2 lentelę.

2 LENTELE. Laiko neapibrėžtumą perteikiančiųrieveiksmių *kažkada*, *kada nors*, *kažin kada*, *kuomet nors* vartojimo dažnumas DLKT

		<i>kažkada</i>	<i>kažin kada</i>	<i>kada nors</i>	<i>kuomet nors</i>
DLKT dalys	Publicistika	3 001 (61,1 %)	29 (53,7 %)	3 478 (53,25 %)	7 (63,6 %)
	Grožinė literatūra	1 394 (28,4 %)	21 (38,9 %)	1 957 (29,96 %)	1 (9,1 %)
	Negrožinė literatūra	320 (6,5 %)	4 (7,4 %)	955 (14,62 %)	3 (27,3 %)
	Administracinė literatūra	108 (2,2 %)	–	113 (1,73 %)	–
	Sakytinė kalba	91 (1,8 %)	–	29 (0,44 %)	–
		4 914 (100 %)	54 (100 %)	6 532 (100 %)	11 (100 %)

Kaip matyti iš 3 lentelėje pateikiamų duomenų, *kažkada* leksiniam konceptui NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE perteikti DLKT yra pasirenkamas ne per dažniausiai – tokie atvejai sudaro tik ~3,05 % visų vartojimo atvejų.

⁴² Prieveiksmių *kažkuomet*, *kaži(n) kuomet* DLKT neužfiksuota.

⁴³ Pagrindinis šioje DLKT dalyje esančių *kažkada* ir *kada nors* pateikčių šaltinis – Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramos.

3 LENTELE. Bendras santykinis *kažkada* vartojimo dažnumas DLKT

<i>kažkada</i>		nurodo neapibrėžtą veiksmo, vykusio praeityje, laiką	nurodo neapibrėžtą veiksmo, galimai vykusio praeityje, laiką	nurodo neapibrėžtą veiksmo, galimai vykiančio ateityje, laiką		bendras pavartojimo DLKT kiekis ir jo santykinė raiška
				(privalėjimo ir sąlygos kontekstuose)	(būsimojo laiko kaip noro, galėjimo raiška)	
DLKT daly	Publicistika	2 904 (~59,1 %)	10 (~0,2 %)	19 (~0,39 %)	68 (~1,38 %)	3 001 (~61,1 %)
	Grožinė literatūra	1 376 (~28 %)	2 (~0,04 %)	5 (~0,1 %)	11 (~0,22 %)	1 394 (~28,37 %)
	Negrožinė literatūra	314 (~6,4 %)	3 (~0,06 %)	1 (~0,02 %)	2 (~0,04 %)	320 (~6,51 %)
	Administracinė literatūra	81 (~1,65 %)	–	15 (~0,3 %)	12 (~0,24 %)	108 (~2,2 %)
	Sakytinė kalba	74 (~0,08 %)	–	5 (~0,1 %)	12 (~0,24 %)	91 (~1,85 %)
Visame tekstyne		4 749 (~96,64 %)	15 (~0,3 %)	45 (~0,92 %)	105 (~2,14 %)	4 914 (100 %)
		4 764 (~96,95 %)		150 (~3,05 %)		

Palyginus dviejų *kažkada* vartojimo atvejų santykinį dažnumą skirtingose tekstyno dalyse matyti, kad nespacificiškoms, su ateities įvykių apibūdinimu susijusioms situacijoms nusakyti *kažkada* rašytinėje kalboje vartojamas kur kas rečiau nei sakytinę kalbą perteikiančiose DLKT dalyse (žr. 4 ir 5 lenteles). Rašytinės kalbos tekstuose iš 4 715 vnt. (tai DLKT sudaro 95,95 % visos *kažkada* imties) ateities situacijas nusako 106 vnt. (~2,25 %): 87 vnt. (~2,9 %) randami publicistikoje, 16 vnt. (~1,1 %) – grožinės literatūros ir 3 vnt. (~0,9 %) – negrožinės literatūros tekstus perteikiančiose DLKT dalyse. Sakytinės kalbos tekstus pateikiančiose DLKT dalyse iš 199 vnt. (tai DLKT sudaro 4,05 % visos *kažkada* imties) ateities situacijoms nusakyti skirti 44 vnt. (~22,11 %) *kažkada*: 27 vnt. (25 %) randami DLKT dalyje *Administracinė literatūra* ir 17 vnt. (~18,7 %) dalyje *Sakytinė kalba*.

4 LENTELE. Prieveiksmaus *kažkada* vartojimo atvejų pasiskirstymas sakytinę ir rašytinę kalbą pateikiančiose DLKT dalyse

<i>kažkada</i>		nurodo neapibrėžtą praeities veiksmo laiką	nurodo neapibrėžtą veiksmo, galimai vyksiančio ateityje, laiką	bendras pavartojimo DLKT kiekis ir jo santykinė raiška
DLKT dalyse	Publicistika	4 609 (97,75 %)	106 (~2,25 %)	4 715 (100 %)
	Grožinė literatūra			
	Negrožinė literatūra			
	Administracinė literatūra	155 (77,89 %)	44 (~22,11 %)	199 (100 %)
	Sakytinė kalba			
Visame tekстыne		4 764 (~96,95 %)	150 (~3,05 %)	4 914 (100 %)

5 LENTELE. Prieveiksmaus *kažkada* vartojimo modelių santykinis dažnumas DLKT dalyse

<i>kažkada</i>		nurodo neapibrėžtą praeities veiksmo laiką	nurodo neapibrėžtą veiksmo, galimai vyksiančio ateityje, laiką	bendras pavartojimo DLKT kiekis ir jo santykinė raiška
DLKT dalyse	Publicistika	2 914 (~97,1 %)	87 (~2,9 %)	3 001 (100 %)
	Grožinė literatūra	1 378 (~98,9 %)	16 (~1,1 %)	1 394 (100 %)
	Negrožinė literatūra	317 (~99,1 %)	3 (~0,9 %)	320 (100 %)
	Administracinė literatūra	81 (~75 %)	27 (~25 %)	108 (100 %)
	Sakytinė kalba	74 (~81,3 %)	17 (~18,7 %)	91 (100 %)
Visame tekстыne		4 764 (~96,95 %)	150 (~3,05 %)	4 914 (100 %)

SLKT⁴⁴ prieveiksmaus *kažkada* pavartojimo atvejų nėra daug (*kažin kada, kažkuomet* neužfiksuota), nedaug ir jo vartojimo būsimąjo laiko kontekstuose – 3 atvejai (7,3 %) iš

⁴⁴ Tyrimo šaltinis – morfologiškai anotuotas Vytauto Didžiojo universitete kaupiamas SLKT (sakytinistekstynas.vdu.lt). Tekstyno kūrimą rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (2006–2008 m.), Lietuvos

41 (žr. 6 lentelę). Atkreiptinas dėmesys į šių atvejų situacinį kontekstą: tai komunikacija žiniasklaidoje – 1 televizijos laidos dalyvės sakiny (2,4 %) ir spontanišė institucinė kalba – 2 banko darbuotojų pasakyti sakiniai (4,9 %).

6 LENTELE. Prieveiksmao *kažkada* vartojimo modelių santykinis dažnumas SLKT

<i>kažkada</i>		nurodo neapibrėžtą veiksmo, vykusio praeityje, laiką	nurodo neapibrėžtą veiksmo, galimai vykiančio ateityje, laiką (būsimojo laiko raiška)	pavartojimo atvejų skaičius
SLKT dalis	Akademinė komunikacija (bendras žodžių skaičius 50 714)	4 (9,8 %)	–	4 (9,8 %)
	Komunikacija žiniasklaidoje (bendras žodžių skaičius 68 493)	2 (4,9 %)	1 (2,4 %)	3 (7,3 %)
	Teologinė komunikacija (bendras žodžių skaičius 2 100)	–	–	–
	Spontanišė privati kalba (bendras žodžių skaičius 121 788)	27 (65,9 %)	–	27 (65,9 %)
	Spontanišė institucinė kalba (bendras žodžių skaičius 40 478)	5 (12,2 %)	2 (4,9 %)	7 (17,1 %)
Visame tekstyne (bendras žodžių skaičius 297 798)		38 (92,7 %)	3 (7,3 %)	41 (100 %)

Taigi, DLKT dalys *Administracinė literatūra* ir *Sąskaitinė kalba* rodo, kad leksinio koncepto NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE nuorodai *kažkada* pasirenkamas kur kas dažniau nei

mokslo taryba pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programą (LIT-9-11) ir pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 m. programą (LIP-085/2016).

rašant: kalbant viešai tokie atvejai sudaro 25 %, o bendraujant privačiai – 18,7 % (žr. 5 lentelę). SLKT fiksuoja *kažkada* vartojimą būsimojo laiko kontekstuose tik viešoje aplinkoje – 7,3 % (žr. 6 lentelę).

3.2. Peržiūrėjusrieveiksmių *kažkada*, *kada nors*, *kažin kada*, *kuomet nors* vartojimo DLKT modelius galima daryti dar vieną hipotetinę prielaidą: *kažkada* ir *kada nors* reikšmės suartėjimą gali skatinti ir *kažkada* sutapdinimas su mažiau sugramatintu samplaikiniurieveiksmiu *kažin kada*, tinkamu ir praeityje vykusio (faktyvaus), ir ateityje vyksiančio (irealaus) veiksmo laiko momentui nusakyti⁴⁵. Samplaikinio *kažin kada* vartojimas DLKT santykinai negausus (54 vnt.). Jis aptinkamas tik rašytinę kalbą perteikiančiose tekstyno dalyse (21 vnt. grožinės, 4 vnt. negrožinės literatūros ir 29 vnt. publicistikos tekstuose)⁴⁶: 44 atvejai (81,5 %) nusako įvykusio (specifinio) veiksmo laiko neapibrėžtumą ir 10 atvejų (18,5 %) – galimo (nespecifinio) ateities veiksmo laiko neapibrėžtumą (žr. 7 lentelėje DLKT duomenis). Faktyvaus veiksmo kontekstuose vartojamo *kažin kada* reikšmė „seniai“ gali būti paryškinta pabrėžiamąja dalelyte *jau*, o reikšmė „nežinia kada“ – frazėmis su skirtingais *kaž-* tipo rodikliais (žr. 20–21 sakinius). Būsimo (irealaus) veiksmo kontekstuose *kažin kada* dar tebeturi išlikusią etimologinę klausiamąją reikšmę „kas žino, kada“, tinkamą ir leksiniam konceptui NEŽINOMAS LAIKAS ATEITYJE nusakyti (žr. 22–23 sakinius), plg.:

- 18) *Povilas jau **kažin kada** sūnaus akyse nebuvo matęs.* DLKT
- 19) *Juk jau Kazio **kažin kada** nematei.* DLKT
- 20) *Vieną saloną puošė turkiška palapinė, **kažin kada** kažin kieno pargabenta.* DLKT
- 21) *Tėvas buvo **kažin kada** kažin ką sakęs <...>.* DLKT
- 22) *jo eilės galas jau čia pat, o pušies dar kažin kada.* DLKT
- 23) *pažadais nenori tenkintis – ji laukianti pagalbos dabar, bet ne **kažin kada**.* DLKT

Taigi, nors DLKT *kažin kada* vartosena 91 kartą retesnė nei *kažkada* (plg.: 4914 : 54), bet vartojimo kontekstai rodo, kad mažiau sugramatintas *kažin kada* daug dažniau (~18,5 %)

---

⁴⁵ Tokį vartojimo modelį rodo ir LKG pateikiami pavyzdžiai, plg.: *Ir ji **kaži kada** buvau sutikęs mieste; Aniolus (=angelus) **kažin kada** pamatysma <...>* (Ulvydas 1971: 454).

⁴⁶ DLKT randami 55 *kažin kada* pavartojimo atvejai, bet vienu atveju ši samplaika yra tiesioginio klausimo dalis, plg.: *Ponia, kažin kada aš galėsiu tą televiziją parsinešti namo?* Klausiamoji frazė, sudaryta iš gretiminėje pozicijoje atsirandančių *kažin kada*, dažniau sietina su būsimojo laiko kontekstais (kaip matyti iš cituoto pavyzdžio), bet gali būti pasitelkiama ir bandant išsiaiškinti jau atlikto veiksmo laiką, plg. tokį sakinį: *Kažin kada čia ta kuprinė atsirado?* Apie klausiamųjų ir neapibrėžiamųjų įvardžių vartojimo skirtį ir panašumus žr. Bhat 2007: 231–232.

nei *kažkada* (~3,05 %) pasirenkamas su ateities situacijomis susijusiems (irealaus veiksmo) kontekstams apibūdinti.

7 LENTELE. Semantiniairieveiksmaio *kažin kada* vartojimo modeliai DLKT

<i>kažin kada</i>		nurodo nežinomą veiksmo, vykusio praeityje, laiką	nurodo nežinomą veiksmo, galimai vykšančio ateityje, laiką	Iš viso
Tekstyno dalis	Publicistika	21 (38,9 %)	8 (14,8 %)	29 (53,7 %)
	Grožinė literatūra	19 (35,2 %)	2 (3,7 %)	21 (38,9 %)
	Negrožinė literatūra	4 (7,4 %)	–	4 (7,4 %)
	Administracinė literatūra	–	–	–
	Sakytinė kalba	–	–	–
Visame tekстыne		44 (81,5 %)	10 (18,5 %)	54 (100 %)

IŠVADOS

Sugretinus pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose teikiamusrieveiksmaio *kažkada* ir *kada nors* aprašus matyti, kad šių neapibrėžiamųjų laiko rodiklių reikšmės spektrą išsamiausiai pateikia *Bendrinės kalbos žodynas*: jame teikiami pavyzdžiai rodo, kad *kažkada* vartojimas siejamas tik su tikromis (faktinėmis) praeities situacijomis, o *kada nors* – ne vien tik su ateityje vykšančio, bet ir su tam tikroje laiko atkarpoje galimai vykusio veiksmo momentu.

Kalbotyros darbuose randamos trejopos šių laiko neapibrėžtumo rodiklių gramatinio statuso prieskyros –rieveiksmaio, adverbialų ar neapibrėžiamųjų įvardžių (plačiąja prasme) klasėms. Klasifikavimo nevienodumus lemia tik skirtinga tiriamosios medžiagos grupavimo apimtis. Šių žodžių reikšmė taip pat aprašoma nevienodai. Esama ir klaidinančio (pavyzdžiuose teikiamų sakinių semantikai prieštaraujančio) *kažkada* ir *kada nors* reikšmės aprašymo, kai jie priskiriamirieveiksmaio, žymintiems „dabartį ar šiaip bendrąsias laiko sąvokas“ (Ulvydas 1971: 454), ir vien vartojimo DLKT faktiškumu pagrįsto (neaptariant tokio

vartojimo modelio santykinio dažnumo) *kažkada* reikšmės aprašymo, leidžiančio šį žodį priskirti daugiazoniams, t. y. ir praeities, ir ateities situacijas nusakantiems, adverbialams (plg. Makauskaitė 2019: 82). Išsiaiškinti su neapibrėžiamųjų laikorieveiksmių *kažkada* ir *kada nors* semantika susijusio vartojimo modelį padeda M. Haspelmatho (1997) atliktas tipologinio neapibrėžiamųjų įvardžių, apimančių ir įvardinės kilmėsrieveiksnius, implikacinių universalijų tyrimas. Remiantis juo, tinkama gali būti laikoma tik *kažkada*, skirta faktyvių (specifiškumo ypatybėmis pasižyminčių) situacijų laiko neapibrėžtumui nusakyti, vartosena. *Kažkada* pasirinkus irealiam (nespecifiškam) veiksmo laikui apibūdinti, būtų pažeidžiamas bendradarbiavimo su pašnekovu principas.

Skirtingų gramatinio-semantinio *kažkada* vartojimo atvejų dažnumo *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* tyrimas rodo, kad *kažkada*, nurodantis neapibrėžtą galimai ateityje vyksiančio veiksmo laiką, sudaro ~3,05 % (bendra vartojimo atvejų imtis – 4 914 vnt.). Palyginus tokių atvejų dažnumą skirtingose tekstyno dalyse matyti, kad irealaus (nespecifiško) veiksmo laikui apibūdinti *kažkada* kur kas dažniau vartojamas sakytinės kalbos tekstuose (~22,11 %), o ne rašytinėje kalboje (~2,25 %). *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* teikiamų duomenų (bendra vartojimo atvejų imtis tik 41 vnt.) analizė rodo, kad *kažkada* irealaus (nespecifiško) veiksmo laikui apibūdinti pasirinktas kalbant ne privačiai, bet viešoje erdvėje: negausi vartosena užfiksuota šio tekstyno dalyse *Komunikacija žiniasklaidoje* (2,4 %) ir *Spontaninė institucinė kalba* (4,9 %).

Priežastys, skatinančios irealaus (nespecifiško) veiksmo laiką nusakančio *kažkada* rinkimąsi vietoj *kada nors*, gali būti įvairios: ir kai kurių užsienio kalbų neapibrėžiamųjų įvardžių vartojimo modeliai, ir lietuvių kalbos neapibrėžtumo rodiklių sistema ar bendros neapibrėžtumo rodiklių vartojimo raidos tendencijos. Tačiau joms išsiaiškinti reikia papildomų tyrimų.

ŠALTINIAI

- BŽe – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* (rengiamas), vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt> [žiūrėta 2021-02-15]

DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (internetinis), vyr. red. St. Keinys. 7-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt>.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002 (elektroninis variantas 2005, atnaujinta versija 2017), vyr. red. G. Naktinienė. Prieiga internete: www.lkz.lt.

SLKT – *Sakytinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete: <http://sakytinistekstynas.vdu.lt> [žiūrėta 2021-05-26].

SŽe – *Sinonimų žodynas* (elektroninis variantas). A. Lyberis. 2-asis patais. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/sinonimu>.

LITERATŪRA

Bhat Darbhe Narayana Shankara 2007: *Pronouns*, Oxford: Oxford University Press.

Croft William 2003: *Typology and Universals*, Cambridge: Cambridge University Press.

Declerck Renaat 2006: *The Grammar of the English Verb Phrase 1: The Grammar of the English Tense System. A Comprehensive Analysis*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Forssman Berthold 2003: *Das baltische adverb: Morphosemantik und Diachronie*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter GmbH.

Grice Paul H. 1975: Logic and Conversation. – *Syntax and Semantics 3: Speech arts*, 41–58. Prieiga internete: <https://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-Logic.pdf>.

Haspelmath Martin 1997: *Indefinite Pronouns*, Oxford: Oxford University Press.

Holvoet Axel, Judžentis Artūras 2004: Nuosakos kategorijos struktūra. – Axel Holvoet, Loreta Semėnienė, red., *Lietuvių kalbos gramatikos darbai 2: Gramatinių kategorijų tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 77–104.

Holvoet Axel, Pajėdienė Jūratė 2004: Laiko kategorija ir laiko formos. – Axel Holvoet, Loreta Semėnienė, red., *Lietuvių kalbos gramatikos darbai 2: Gramatinių kategorijų tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 121–140.

Kniūkšta Pranas 2001: *Kalbos vartoseną ir tvarkyba*, Vilnius: LKI leidykla.

Levinson Stephen C. 2005: [1983]. *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lyons John 1993 [1977]: *Semantics 2*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Makauskaitė Indrė 2016: Lietuvių kalbos laiko adverbialai: pozicija laiko raiškos priemonių sistemoje ir semantinių tyrimų apžvalga. – *Lietuvių kalba* 10. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/209/163>.
- Makauskaitė Indrė 2019: *Lietuvių kalbos laiko adverbialų semantinė struktūra* (humanitarinių mokslų daktaro disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Paulauskienė Aldona 1976: Prieveiksmis. – *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslas, 201–211.
- Pilka Alfonsas 1984: *Lietuvių kalbos nežymimieji determinatyvai (gretinant su anglų kalba)* (filologijos mokslų kandidato disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Plungian Vladimiras 2011: *Gramatinių kategorijų tipologija 2*, Vilnius: Vilniaus universitetas, asociacija „Academia Salensis“.
- Rosinas Albertas 1981: Kelios pastabos parodomųjų ir nežymimųjų įvardžių evoliucijos klausimu. – *Baltistika* 17(1), 16–27.
- Rosinas Albertas 1988: *Baltų kalbų įvardžiai*, Vilnius: Mokslas.
- Rosinas Albertas 1996: *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Satkauskaitė Danguolė 2011: *Lingvistinė pragmatika*. Prieiga internete: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/Satkauskaite_LINGVISTINE_PRAGMATIKA_elektronine.pdf.
- Smetona Antanas, Usonienė Aurelija 2012: Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. – *Kalbotyra* 64(3), 124–139.
- Toyota Junichi 2010: Identity-related Issues in Contact-induced Historical Changes. – *Identity Issues – Literary and Linguistic Landscapes*, Cambridge Scholars publishing, 127–138.
- Ulvydas Kazys 1971: Prieveiksmis. – *Lietuvių kalbos gramatika 2*, vyr. red. Kazys Ulvydas, Vilnius: Mintis, 425–576.
- Ulvydas Kazys 1974: Iš lietuvių kalbos prieveiksmio tyrinėjimų. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 15, 7–28.
- Ulvydas Kazys 1985: Наречие. – *Грамматика литовского языка*, vyr. red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslas, 327–414.
-

Ulvydas Kazys 2000: *Lietuvių kalbosrieveiksmai*, sud. Elena Valiulytė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Ulvydas Kazys 2006: Prieveiksmis. – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, vyr. red. Vytautas Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 410–431.

Valeckienė Adelė 1979: *Tada, kada, šiada, andai, idant*. – *Baltistika* 15(2), 130–134.

Gauta 2021 02 24

Priimta 2021 05 18

INDEFINITE TEMPORAL ADVERBS *KAŽKADA* AND *KADA NORS*:
RELATIONSHIP OF MEANING AND USAGE

Summary

The article discusses the shift in the usage of *kažkada* ‘sometime’ from the traditional model under which the time of the specific (real) action, which took place at an indefinite moment in the past, is described towards a less usual model where *kažkada* is used to describe the time of the non-specific (irreal) action, which may potentially occur in the future and which is traditionally expressed by the adverb *kada nors* ‘sometime’. Referring to Martin Haspelmath’s (1997) typological research addressing the implicational universals of indefinite pronouns, which also include pronominal adverbs, the article attempts to explain this shift and anticipates the further shift in the usage of *kažkada*. The analysis of *kažkada* usage patterns is based on the data provided by two text corpuses – the *Corpus of the Modern Lithuanian Language* and the *Corpus of Spoken Lithuanian*.

KEYWORDS: indefinite temporal adverbs, pronominal adverbs or pronoun as pro-forma, adverbials, indefiniteness marker.

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, 10308 Vilnius
jurate.pajedienne@lki.lt